

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ - „ЧЕРНА ПЕСЕН”

(анализ)

Основен мотив в Дебеляновата поезия е мотивът за страданието, родено от разминаването между стремежа към бленуваното идеално битие на духа и несъвършенството на човешката природа. Непрестанното единоборство между силите на създанието и разрушението поражда и острото усещане за трагическа обреченост и разколебаност в хармоничната цялост на Аза. Осъзнатата разполовеност на индивидуалното битие предопределя и разколебаването на връзките между личността и света, обричайки я на самота. Вътрешната противоречивост намира своята проекция в конфликта на Аза с окръжаващата го реалност, дисхармонията се осмисля не само в личностен, но и в битиен аспект.

Именно „Черна песен” е творбата, която като че ли категорично обявява края на хармоничното съществуване и осъзнаването на вечната съдбовна обреченост на раздвоение и колебание. Именно в това произведение се заявяват основните смислови и знакови преобръщания, които са заложили и в самото ѝ заглавие.

Спрямо традиционната знаковост обединяването на „черна” и „песен” в един словесен конструкт съдържа скрит антагонизъм. Черното е част от символния ред „смърт - хаос - нощ”, докато песенното начало се асоциира в митопоетичен аспект с химничното, сакрално-ритуално слово, което има силата да надмогва конкретните времеви и пространствени измерения и да прониква отвъд. В този смисъл заглавието на творбата носи явната алюзия с „погребална песен”.

Идейното и композиционното организиране на произведението удържа на всички нива заложената още в заглавието антитезност. Нейният концепт е зададен и положен още с първия стих (*„Аз умирам и светло се раждам”*) в мащабите на библейския кръговрат „рождение-смърт”. Парадигматично обвързано със символиката на рушенето и създанието, и светлинното противопоставяне „ден-нощ” потвърждава представата за трагичната разколебаност на **Аза** - *„разнолика, нестройна душа”*.

Несъвършенството на човешката природа се осмисля като изначално предопределено от нейната подчиненост на тленното, на временното и преходното. То поражда и основния конфликт между плътското и духовното в екзистенцията на личността. Превърнато в „съсърд” на материалната същност, човешкото тяло е същевременно обител на вечно търсещия истината, красотата и хармонията дух. В този смисъл всяко „изпадане” извън пътя на духовното търсене се осмисля като своеобразна смърт. И всяка „смърт” води след себе си ново „раждане”.

Раждането в текста е символно обвързано със светлината на божественото, съграждащо, възвръщащо реда и хармонията начало. В този смислов контекст се полага и символиката на деня и нощта. Денят символизира силите на създанието,

стремежа към духовно прозрение и хармония, докато нощта обозначава времето на деструкцията, на изпадането в хаоса на тлението. Този вътрешен конфликт е осмислен и като обуславящ разрива между Аза и света:

*Призова ли дни светло смирени,
гръмват бури над тъмно море,
а подиря ли буря - край мене
всеки вопъл и ропот замре.*

Използваната контрастна образност предопределя оформянето на два антитезни символни реда: „ден - светлина - смирение” и „гръм - буря - тъмнина - море”. Първият от тях като цяло съдържа представата за чистота, хармония на битието и упование в силата и съвършенството на абсолюта. Символиката на деня и светлината се разполага в смисловия контекст на божествения, живия огън като една от стихии на битието, пряко обвързана със знаковата стойност на живота, на действеното и съграждащо начало и следователно - на божественото. Имайки предвид и същността на смирението като християнска категория, Дебелянов определено конструира картината на възжеланото абсолютно битие в лоното на извечната хармония и покой, като същевременно внушава и идеята за изоставеност.

Чрез символиката на тъмното и бурно море, представящо превратностите на битието и Неговите противоречия, вторият опозиционен ред изгражда визията за „божествен” гняв, и неведома наказваща сила, която провокира съмнения, колебания, усещане за дисхармония и болезнена несигурност.

В знаковото поле на деня и светлината се полагат и лъчите на бленуваната „зора огнеструйна” - функционален еквивалент на слънцето (битийна стихия, олицетворяваща божествените сили и тяхното скрито послание, което е непостижимо за лирическия Аз):

*За зора огнеструйна копнея,
а слепи ме с лъчите си тя,...*

Мотивът за слепотата и символният образ на слепеца са пряко обвързани с проблема за невъзможното прозиране, „провиждане” на скритите тайни на битието и за несъвършенството на „вътрешните очи”, на душевните сетива. Така той изразява усещането за дисхармонията на лирическия Аз, антитезно съпоставена с хармоничността на извечния природен (космически) ритъм:

*В пролетта като в есен аз крея,
В есента като в пролет цъфтя.*

Като символи пролетта и есента са свързани с идеята за раждането, младостта, възобновяването, създанието и съответно - със смъртта, края, разрушението. Като такива те са функционални еквиваленти на символните двойки „изгрев - залез”, „изток - запад”, „утро - вечер”. Смесовото им преобръщане указва нарушения ритъм на индивидуалното битие, което обрича Дебеляновия лирически герой на изолация и страдание, води го до загуба на екзистенциалните опори, до преосмисляне на живота. Безцелното и без-духовно съществуване се отъждествява с живота смърт, живота небитие:

На безстрастното време в неспира

*гасне мълком живот неживян,
и плачът ми за пристан умира
низ велика пустиня развян.*

На фона на Вечността, на „безстрастния“ хор, на всемира, символизиран от „велика пустиня“, индивидуалното битие се осмисля единствено като страдание („плачът“) непрестанно изпитание на духа (библейската символика на „пустинята“). Надеждите за съществуване в лоното на абсолютната хармония са обречени на гибел, което в контекста на образната система на творбата е интерпретирано отново чрез символния ред на огъня и светлината - този път обаче като „гаснене“ (мъртвия огън), като антитеза на „горенето“, означаващо живота на вечно търсещия дух.

Антитезно изградената символно-образна структура на стихотворението проблематизира на всички нива възловия философско-екзистенциален въпрос за стойностни мерения на човешкото съществуване. Визията за личността и нейната съдба е осмислена през призмата на антагонистичните принципи на създанието и разрушението, обричат на дисхармония, страдание и самота. Бленуваната хармония, покой и краси оказват непостижими и това поражда съзнанието за обреченост, за предопределеност на екзистенциалната самота. Затова и Дебеляновата песен е „черна“ - песен за погребаните илюзии, песен на раздвоението.